



De zuidvleugel van de voormalige Groeningeabdij.
(Foto: L. Devliegher, 2001)

Een museum over de geschiedenis van Kortrijk

“Het schrijven van stadsgeschiedenis, het optekenen van de geschiedenis van de gemeenschap fungeerde als middel voor identificatie en differentiatie. De geschiedschrijvers selecteerden immers die elementen en gebeurtenissen uit het verleden waarvan ze vonden dat ze belangrijk genoeg waren om herinnerd te worden voor de komende generaties. Geschiedschrijvers verschafte de gemeenschap een collectieve oorsprong en een collectief verleden. Ze verklaarden langs die weg waarom een groep mensen binnen een bepaalde context en binnen bepaalde grenzen samenleefde. Het verleden legitimeerde het heden. Het verleden verschafte de gemeenschap een eigen identiteit....

We leven in een tijd van globalisering en culturele homogenisering. Men spreekt wel eens van de wereld als een global village om de verbondenheid tussen mensen en culturen overal ter wereld uit te drukken of aan te duiden. Veranderingen op economisch en financieel vlak, gecombineerd met evoluties in de wetenschap en technologie, hebben belangrijke consequenties op politiek, maatschappelijk en cultureel vlak. Deze veranderingen hebben ook gevolgen voor de steden. Veel steden, of althans delen van steden, lijken tegenwoordig heel sterk op elkaar. Kijk maar naar de grote winkelstraten. De steden vandaag ontleen hun eigenheid dan ook vooral aan de historische gebouwen die er nu nog te zien zijn. Het verleden bepaalt langs deze weg dan ook voor een deel de huidige identiteit van de stad.”¹

Wat hier gezegd wordt over de rol van de geschiedschrijving en het behoud van historische gebouwen kan ook toegepast worden op het oprichten van musea over de geschiedenis van een stad.

1 Uit de toespraak van Véronique Lambert op de voorstelling van het boek *“De geschiedenis van Kortrijk in het kort”* van Niklaas Maddens, 29 oktober 2005.

De voorgeschiedenis

Het museum voor Oudheidkunde en Sierkunst in Kortrijk dat aan de basis ligt van het huidige museum over de geschiedenis van Kortrijk werd gesticht in 1879 en was achtereenvolgens ondergebracht in de zuidelijke Broeltoren (1885) en op de eerste verdieping van de grote Hallen (1911). Aan de vooravond van de tweede wereldoorlog werden de museumstukken in kisten opgeborgen in de kelders van de stadsschouwburg. Wat niet kon ingepakt of opgerold worden moest blijven staan of hangen en werd grotendeels vernield in het bombardement van Kortrijk op 21 juli 1944. Grote delen van de collectie raakten vernield andere delen overleefden de ramp. Aan mijn voorganger Aimé Pauwels werd na de oorlog de opdracht gegeven een inventaris van de collectie op te stellen. Deze inventaris vormt nog steeds de basis van de huidige digitale objectregistratie. In 1954 kocht het stadsbestuur het huis Delplanque – aan de Broelkaai en Burg. Taeyaertstraat – met tuin en ateliers aan om er een museum in te richten. Het duurde tot december 1959 tot de collectie oudheidkunde en sierkunst maar ook de collectie Schone kunsten, die zelfs nog een langere geschiedenis van omzwervingen achter de rug had, er aan het publiek konden getoond worden.² De depots werden ondergebracht in het voormalige kantatelier in de Burgemeester Taeyaertstraat dat sinds 1988 ook als tentoonstellingsruimte voor het Broelmuseum gebruikt.³

In 1985 kocht de stad het voormalige klooster van de Arme Klaren in de Groeningestraat. Dit gebouw geeft uit op de groene long, nu het begijnhofpark genoemd. Al vlug werd duidelijk dat dit belangrijke stuk patrimonium een museale functie zou krijgen. Een grootscheepse restauratiecampagne volgde. Het zestiende eeuwse dormitorium in het begijnhofpark werd volledig gerestaureerd en ging in 1993 open met een tentoonstelling over de geschiedenis van de Groeningeabdij en de tentoonstelling “het Franse Landschap van Corot tot Monet” met schilderijen uit het Musée des Beaux-Arts van

2 Het museum aan de Broelkaai werd het stedelijke museum of stadsmuseum genoemd en bevatte de twee apart gegroeide collecties.

3 Meer over de geschiedenis van de stedelijke musea Kortrijk : R. GOEMAERE, *De naoorlogse geschiedenis van de stedelijke musea Kortrijk (1945-31 juli 1986)*, Kortrijk, 1996.

Rijsel. Later volgde er de vaste opstelling over de geschiedenis van Kortrijk. De zestiende eeuwse kapel werd herbouwd op het oude volume met een moderne binnenbouw met twee “hangende niveaus” De kerk opende in september 1997 haar deuren als tentoonstellingsruimte met de tentoonstelling over de Kortrijkse schilder Marc Stockman. Ook de 19^{de} eeuwse kapel van de zusters Arme Klaren bleef behouden maar moest nog op restauratie wachten tot 2004-2005. De restauratiewerken en verbouwingen gebeurden onderleiding van architect Eric Demeyere en stadsarchitect-directeur Jean-Pierre Vanacker.

Een chronologisch-thematische aanpak

Toen we in Kortrijk vanaf 1991 de inrichting van een museum over de geschiedenis van Kortrijk in het dormitorium van de Groeningeabdij planden, hadden we verschillende mogelijkheden : het verhaal vertellen vanuit de bestaande collectie, een chronologische geschiedenis van Kortrijk brengen en dit illustreren aan de hand van stukken en documenten, of bepaalde thema’s belichten en van daaruit de specifieke kenmerken van de stad benadrukken.

We kozen uiteindelijk voor een mengvorm. Enerzijds gingen we uit van het feit dat chronologie de eenvoudigste manier is om het logische oorzaak – gevolg verhaal van de geschiedenis te brengen en de zaken in de context van de tijdsgeest te tonen en anderzijds wilden we inzoomen op bepaalde thema’s waarmee Kortrijk zich als stad van andere steden kan onderscheiden. De thematische aanpak heeft ook het voordeel dat het museum een bepaalde uniciteit heeft waarmee het publiek kan lokken en de mogelijkheid heeft een bepaald onderwerp grondiger uit te werken.

In het huidige museum over de geschiedenis beginnen we met de oudste materiële bronnen van Kortrijk die dateren uit het epipaleolithicum, dit is het einde van de ijstijd. De prehistorische artefacten zoals schrabbers, klingen, stekers en spitsen in silex zijn teruggevonden in Harelbeke en dateren van circa 9000 voor Christus. Ze tonen aan dat de Leievallei in die periode was bewoond. Uit de Romeinse Cortoriacum zijn relatief veel stukken overgebleven. De Stedelijke Musea Kortrijk danken hun collectie grotendeels aan het legaat van

architect Jacques Viérin, die tal van opgravingen deed in Kortrijk en omstreken. De Archeologische Stichting voor Zuid-West-Vlaanderen zet zijn taak verder en schenkt na publicatie de archeologische vondsten aan het museum. De middeleeuwse geschiedenis van Kortrijk schrijft zich in in de geschiedenis van het graafschap van Vlaanderen met uiteraard de Guldensporenslag als uitspringer. Dit uniek thema zal nu ook het onderwerp zijn van een nieuw museum. Hierover verder meer. Ook in de Nieuwe tijd volgt Kortrijk de geschiedenis van Vlaanderen en Europa. Denk maar aan de talrijke bezettingen van de stad en de opeenvolging van de verschillende bewindvoerders. Bijzonder voor Kortrijk zijn een aantal kunstambachten waarvoor zij tot ver buiten de landsgrenzen bekend stonden. De verdieping van de Groeningeabdij is dan ook aan deze kunstambachten gewijd.

Op het einde van de 15^{de} eeuw ontstond in Kortrijk het gilde van de damastwevers. Hun vernieuwing bestond erin de techniek die de damastwevers op zijde toepasten en die vanuit het nabije Oosten via Damascus en Italië in Noord Europa bekend raakte op een streekeigen product, met name het linnen, toe te passen. De damastnijverheid bleef bloeiend in Kortrijk tot ver in de negentiende eeuw. Het was conservator Joseph de Bethune die de collectie damast van het Museum voor Oudheidkunde en Sierkunst opbouwde en ook zijn persoonlijke collectie in 1920 aan het Museum voor oudheidkunde en sierkunsten legateerde. Jammer genoeg werd een groot deel van de collectie bij het bombardement van de grote Hallen vernield. Na de oorlog kon de collectie opnieuw aangevuld worden met een 200-tal stukken. Met zowat 300 stukken hebben de stedelijke musea Kortrijk de grootste collectie in België. De collectie is dankzij de bestands-catalogi⁴ volledig voor het publiek ontsloten.

Een ander Kortrijks product is het geglazuurde aardewerk. Het Kortrijkse aardewerk is geïnspireerd op het Torhoutse aardewerk. Het gifgroene, oker, donkerbruin en kobaltblauw en een volkse afgeleide van art nouveau en art-décostijl zijn typische kenmerken. In de eerste helft van de twintigste eeuw waren de firma's Laigneil, Noseda en Caesens als pottenbakkers actief.

Bij zilverwerk kan men dankzij het systeem van merken het object

4 A. PAUWELS. en I. DE JAEGERE, *Damast*, Kortrijk, 1986 en *Damast 2*, Kortrijk, 1996.

gemakkelijk aan een stad toeschrijven. Spreken over Kortrijks zilver is enkel zeggen dat het stuk in Kortrijk gemaakt en gemerkt is. Het geeft voor Kortrijk geen indicatie van stijl of vorm. Kortrijkse zilveren gebruiksvoorwerpen van de 18^{de} eeuw volgen de Franse Lodewijkstijlen en het 19^{de}-eeuws zilver verschilt weinig van het zilver uit andere Belgische steden.

In het huidige museum laten wij de geschiedenis van de stad voorlopig eindigen aan de vooravond van WO I. De 20^{ste} eeuw start met de grote feesten naar aanleiding van de 600^{ste} verjaardag van 1302. Stoeten, toespraken, het oprichten van het Groeningemonument van Godfried Devreese en de Groeningepoort geven blijk van de aandacht van het historische feest als symbool van de Vlaamse identiteit. Nu, meer dan 100 jaar later, is het onderwerp opnieuw brandend actueel.

Op nieuwe wegen

Bij de voorbereiding van *Anno '02*, het herdenkingsjaar van de Guldensporenslag in de regio Zuid-West-Vlaanderen, gaven de organisatoren het programma de ondertitel “geen ridders”. De ondertitel toonde hun gebrek aan interesse voor het historische feit en de beeldvorming ervan aan en gaf de Stedelijke Musea Kortrijk, samen met een aantal historici en cultuurfilosofen, meer dan ooit de zin om de geschiedenis van de Guldensporenslag op een andere manier te herdenken. Het nieuwe museum kreeg de werktitel “de Guldensporenslag her-dacht”. Er werd nagedacht over de rol die een museum over 1302 kon spelen, welke vragen hier moesten beantwoord worden en hoe Kortrijk zich als de stad van 1302 kon profileren.

De raad van bestuur van de vzw Stedelijke Musea Kortrijk gaf in september 2000 het bureau *Event* in Londen⁵ de opdracht een masterplan te maken over hoe een museum over 1302 er kon uitzien. De mensen van *Event*, die voordien nog nooit over 1302 hadden gehoord maar wel in Engeland vergelijkbare historische feiten kenden die aan de oorsprong liggen van nationale symbolen, brachten ons nieuwe inzichten. Zij gaven ons de raad aan te knopen bij het heden

5 Het bureau *Event* heeft het In Flanders Fieldsmuseum in Ieper ingericht.

en te vertrekken van het beeld van 1302 dat nu nog leeft bij de mensen. Zij wilden ook dat het museum een antwoord zou bieden op veelgestelde vragen over 1302 en de gevolgen ervan. Het ging om vragen zoals : “Zouden wij nu allemaal Frans spreken als de Fransen de strijd gewonnen hadden” en “Hoe lang heeft de strijd geduurd”? Het plan van *Event* werd aan het college van burgemeester en schepenen voorgelegd maar vond weinig gehoor. *Event* stelde ook voor om een audiovisuele presentatie te maken over de slag, die als slotstuk van het museum zou kunnen dienen.

In het voorjaar 2001 werd door toenmalig minister-president Patrick Dewael de oprichting van een museum van de Vlaamse ontvoogding gelanceerd. Een omstandig dossier met de troeven van Kortrijk en de plannen voor het nieuwe museum werden de minister voorgelegd. “Waar anders dan in Kortrijk waar de historische veldslag, die symbool staat voor de Vlaamse ontvoogding, plaatsvond en die nu de feestdag is van de Vlaamse Gemeenschap, kan men een dergelijk museum oprichten”. De minister kwam in augustus 2001 op bezoek. Hij waardeerde het Kortrijkse dossier maar nam uiteindelijk geen beslissing over de plaats van een museum van de Vlaamse ontvoogding.

De raad van bestuur van de Stedelijke Musea bleef niet bij de pakken zitten. Zij beslisten een audiovisuele presentatie van een twintigtal minuten te maken waarin op een heldere manier getoond werd wat er op 11 juli 1302 in Kortrijk gebeurd was. Edward De Maesschalk verzorgde het scenario en Klaus Verscheure regisseerde de kortfilm. De Stedelijke Musea Kortrijk stonden in voor het historische advies. De film werd in juli 2002 gedurende negen dagen getoond in de tijdelijk tot filmzaal omgetoverde kapel van de Arme Klaren. Meer dan 6000 mensen kwamen naar de film kijken. De beslissing van de raad van bestuur van de Stedelijke Musea Kortrijk lag vast: “De vraag naar een degelijk museum over 1302 leeft en wij willen ze beantwoorden”. In oktober 2002 werd samen met Toerisme Leiestreek (Richard Vanacker) en met Westtoer (Stefaan Gheysen) aan het stadsbestuur een nieuw dossier voorgelegd dat het geheel in een ruimer kader plaatste. Op de site van de Groeningeabdij zou het museumcomplex verder uitgebouwd moeten worden met een “multimediale evocatie 1302” als toeristische attractie en een streekbezoekerscentrum voor Kortrijk en Leiestreek. Het stadsbestuur besliste het complex te bouwen en in te richten op voorwaarde dat de nodige subsidies verkregen

werden. De dienst toerisme van Kortrijk en Toerisme Leiestreek zouden instaan voor het gedeelte streekbezoekerscentrum, de Stedelijke Musea Kortrijk met een door hen opgericht wetenschappelijk comité voor de inhoud van de evocatie 1302, de directie *Facility* van stad Kortrijk kreeg de leiding over de bouwwerken en Westtoer maakte de haalbaarheidsstudie, begeleidde de subsidiedossiers en maakte het marketingplan. De totale kost van de bouwwerken en de inrichting werd begroot op € 2.950.000. Er werden subsidies gevraagd en verkregen van de Europese Gemeenschap (15%), Toerisme Vlaanderen (31%) en de provincie West-Vlaanderen (12%). De stad Kortrijk neemt de overblijvende 42% voor haar rekening. De architecten Demeyere, Devolder en Delaey werden aangesteld voor de bouwwerken en voor de inrichting van het museum en het streekbezoekerscentrum werd een wedstrijd uitgeschreven. Zeventien bureaus dienden zich aan. De jury koos voor Maverick ics (*Stijn Coninx, Niek Kortekaas en Johan Schelfhout*). Zij werden dan ook in juli 2004 door het stadsbestuur Kortrijk als ontwerpers aangesteld.

In dit artikel zal ik mij verder beperken tot het bespreken van de inhoud van de evocatie 1302.

De evocatie van 1302

In het wetenschappelijke comité onder leiding van Véronique Lambert zijn we gestart met de veel gestelde vragen over 1302 op te sommen. In het nieuwe museum willen we daar een antwoord op geven. Het scenario van het bezoek verloopt als volgt.

Bij het binnenkomen maakt de bezoeker kennis met de Doornikse abt Gilles li Muisit die omstreeks het midden van de 14^{de} eeuw een kroniek schreef waarin ook het verhaal van de Guldensporenslag aan bod komt. Het originele handschrift van de abt wordt in Kortrijk bewaard en dat is de reden waarom Gilles fungeert als verteller en gids voor de evocatie 1302. De bezoeker krijgt een uitvergroete versie van het manuscript te zien en wordt langs deze weg geïntroduceerd in de middeleeuwse wereld van de geschiedschrijving.

Abt Gilles li Muisit gidst de bezoeker langs de contextband en vertelt over de onrust in Vlaanderen op het einde van de 13^{de} eeuw, onrust die resulteert in een oorlog tussen het koninkrijk Frankrijk en

het graafschap Vlaanderen en waarbinnen de veldslag van 1302 moet worden gesitueerd.

De bezoeker gaat dan naar een enorme maquette van de stad Kortrijk en het slagveld anno 1302. Via kijkvensters en computerschermen én begeleid door de stem van de Doornikse abt beleeft de bezoeker de veldslag mee : de troepenbewegingen, het wapengekletter, het afslachten van de Franse soldaten, de belegering van de Kortrijkse burcht, enz. Uur na uur wordt het verloop van de veldslag gevolgd, om te eindigen met de glorieuze overwinning van de Vlaamse opstandelingen en het op de vlucht jagen van de Franse achterhoede. Tegelijkertijd maakt de bezoeker ook kennis met de wapenuitrusting van ridders en voetvolk. Aan de wand tegenover de maquette zijn replica's aangebracht van onder andere maliënkolders, helmen, sporen, goedendags en kruisbogen. De bezoeker kan deze objecten aanraken en betasten.

De Doornikse abt laat de bezoeker verder kennis maken met enkele hoofdrolspelers van het conflict die levensgroot aanwezig zijn : koning Filips IV de Schone van Frankrijk, de oude graaf Gwijde van Dampierre, de jonge en onstuimige Willem van Gulik, de ongenaakbare Franse gouverneur Jacques de Châtillon, de kleine Filippina van Vlaanderen, enz. Bij elk van deze personages blijft Gilles stilstaan en gaandeweg wordt duidelijk welke politieke, economische, sociale en dynastieke motieven hebben geleid tot de opdeling van leliaarts en klauwaarts en tot de escalatie van het Frans-Vlaamse conflict.

Nadat de bezoeker met de veldslag en zijn context kennis heeft gemaakt, introduceert Gilles de bezoeker in de bronnen, de geschiedschrijving en de beeldvorming van het gebeuren. De echte stukken zijn hierin de eerste schakel. Een replica van de beruchte kist van Oxford vormt de volgende schakel. Gilles doorloopt de Middeleeuwen en Nieuwe Tijden en maakt duidelijk hoe het verhaal van de Guldensporenslag een eigen leven ging leiden en een vorm aannam waarin de ware toedracht van de gebeurtenissen nauwelijks nog herkenbaar is. De abt gidt de bezoeker verder door de 19^{de} eeuw, voorbij Conscience, de Vlaamse beweging, de guldensporenherdenkingen en nog veel meer, om te komen tot de “verheffing” van 11 juli als Feest van de Vlaamse Gemeenschap en af te sluiten met de manier waarop met dit symbool van Vlaamse identiteit wordt omgegaan in de 21^{ste} eeuw.

Als afsluiter van het bezoek aan de evocatie kan de bezoeker een film, geregisseerd door Stijn Coninx, bekijken waarin de geboorte van een traditie op een duidelijke en overtuigende wijze uit de doeken wordt gedaan.

Met het nieuwe multimediale “museum 1302” wil Kortrijk aan de bezoeker duidelijk maken wat er gebeurde op 11 juli 1302 en hoe de veldslag door de eeuwen heen werd geïnterpreteerd. Het museum kreeg daarom ook de ondertitel “één dag, zeven eeuwen”. Het museum opent eind juni 2006 zijn deuren en zal hopelijk door veel bezoekers geapprecieerd worden.